

ВЛИЯНИЕ ЛАТЫНИ И ФРАНЦУЗСКОГО ЯЗЫКА НА СИНТАКСИС И ЛЕКСИКУ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА

Исмоилова Шахзода Исроиловна, Студентка Самаркандского государственного института иностранных языков, Факультет английской филологии и перевода, Студентка английской филологии и преподавания языков

THE INFLUENCE OF LATIN AND FRENCH ON ENGLISH SYNTAX AND LEXICON

Ismoilova Shaxzoda Isroilovna, Student of Samarkand State Institute of Foreign Languages, Faculty of English philology and translation, Student of English philology and language teaching

LOTIN VA FRANSUZ TILLARINING INGLIZ SINTAKSISI VA LEKSIKONIGA TA'SIRI

Ismoilova Shaxzoda Isroilovna, Samarqand davlat chet tillar instituti Ingliz filologiyasi va tarjimashunoslik fakulteti talabasi

<https://orcid.org/0009-0005-0737-1474>
anvariboev@gmail.com

Аннотация. Английский язык претерпел значительные изменения в силу исторических обстоятельств, связанных с латынью и французским языком, и эта статья основана на изучении синтаксического и лексического влияния вышеупомянутых языков на английский язык, уделяя особое внимание Британии, нормандскому завоеванию и эпохе Возрождения. В исследовании используется диахронический подход для анализа текстов от древнеанглийского до современного английского языка и изучаются социолингвистические факторы, способствовавшие этим изменениям.
Ключевые слова: латинское влияние, французское влияние, английский синтаксис, лексические заимствования, нормандское завоевание, Ренессанс, языковые контакты, диахроническая лингвистика.

Annotation. The English language has undergone significant changes due to historical circumstances in Latin and French, and this article is based on the study of the syntactic and lexical influence of the above-mentioned languages on English, focusing on the period of Britain, the Norman Conquest and the Renaissance. The study uses a diachronic approach to analyze texts from Old English to Modern English and examines the sociolinguistic factors that contributed to these changes.

Keywords: Latin influence, French influence, English syntax, lexical borrowing, Norman Conquest, Renaissance, language contact, diachronic linguistics

Annotatsiya: Lotin va fransuz tillaridagi tarixiy holatlar sababli ingliz tili sezilarli darajada o'zgargan bo'lib, ushbu maqola yuqorida sanab o'tilgan tillarning ingliz tilidagi sintaktik va leksik ta'sirini o'rganishga qaratilgan. Unda shuningdek, Britaniya, Norman istilosi va Uyg'onish davrlaridan ingliz tilining qanday tarzda rivojlanib borishidan, to tadqiqotda diaxronik yondashuvdan foydalanilgan holda qadimgi ingliz tilidan zamonaviy ingliz tiliga matnlarni tahlil qilishni va bu o'zgarishlarga yordam bergan sotsiolingvistik omillarni ko'rib chiqishga asoslangan.

Kalit so'zlar: Lotin ta'siri, fransuz ta'siri, ingliz sintaksisi, leksik qarz olish, Norman istilosi, Uyg'onish davri, til aloqasi, diaxronik tilshunoslik.

Kirish (Introduction).

Ingliz tili german tili asosida shakllangan, ammo uning asosiy lug'atidagi deyarli 60%i lotin va fransuz tillari asosida vujudga kelganligi haqida bir qator izlanishlar olib borilgan. Bu hodisa Rim istilosidan (milodiy 430–410) boshlangan, Normand istilosi (1066) bilan davom etgan va Uyg'onish davrida (14–17-asrlar) kuchaygan va uzoq davom etgan til aloqasining jadal rivojlanishi natijasida yuzaga kelgan. Ba'zi hisob-kitoblarga qaraganda va mening ilmiy izlanishim asosida yozishim o'rinli, biz hozirda foydalanib yoki o'rganib kelayotgan ingliz tilining tub qatlamini tashkil qiladigan so'zlar; grammatikalar va boshqa leksik qatlamlarning deyarli barchasi boshqa tillardan, xususan, ingliz tilidan o'zlashgan va o'zlashtirilgan deb bimalol ayta olaman. Leksik qarz olish yaxshi rivojlangan bo'lsa-da, sintaktik ta'sirlar, masalan, predlog tuzilmalari, passive voice va tobe bo'lak shakllari - bir xil darajada ahamiyatga ega, ammo olimlar tomonidan kamroq o'rganilgan va ushbu ilmiy ish davomida uning tuzilish, qo'llanilishlarini yana bir bor ko'rib chiqish o'rinlidir. Ushbu maqola ikkala domenni ham o'rganib chiqadi va lotin va fransuz tillari asosida ingliz tili qanday o'zgarganini har tomonlama tahlil qilishimizga boshqa adabiyotlar va olimlarning ishlanmalari asosida tahlil qilishimizga yordam beradi.

Mavzuga oid adabiyotlarning tahlili (Literature review).

Lotin tilining ingliz tiliga ta'siri uchta asosiy bosqichda sodir bo'lgan:

1. Rim istilosi (1-5-asrlar): Cheklangan leksik o'zgarishlar asosida boyitilgan bo'lib, unda kam miqdorda o'zlashgan so'zlar olingan va bu so'zlar joy nomlariga aloqador.
2. Xristianlashtirish (6-11 asrlar): cherkov atamaları (masalan, qurbongoh, ruhoni) va ilmiy lug'atlarning ayrimlari ushbu o'zlashtirishga misol bo'ladi.
3. Uyg'onish davri (14—17-asrlar): Ilmiy, yuridik va adabiy atamalarning asosi va uning qo'llanilishidagi holatlarni bunga misol qila olamiz. Shuningdek, yuridik va sud huquqi tizimlarida faol qo'llaniladigan so'zlarning ham ba'zilari o'zlashtirilgan.

Normand istilosi (1066) fransuz tilini aristokratiya, huquq va boshqaruv tili sifatida rivojlanishiga yordam bergan. 13-asrga kelib ingliz tili quyidagilarni o'zlashtirgan:

Yuridik atamalar: adliya, hakamlar hay'ati, parlament (*justice, jury, parlement*), Taom pishirishda foydalanadigan so'zlar: mol go'shti, parranda go'shti, sous (*beef, poultry, sauce*), Mavhum otlar: *sharaf, jasorat, erkinlik (honor, courage, liberty)*

To'g'ridan-to'g'ri o'zlashtirishlar asosida ko'chgan so'zlar: Lotin: hayvon, indeks, o'rta (animal, index, medium), Fransuz: hukumat, san'at, jamiyat (government, art, society)

Ingliz tilining asosi fransuz tilidan ham olingan bo'lib, ularga quyidagi misollarni keltira olamiz va ular Calques (qarz tarjimalari) deb nomlanadi.

Fransuzcha *prendre une décision* → *Inglizcha qaror qabul qilish*.

Semantik siljishlar:

Ba'zi mahalliy inglizcha so'zlar fransuz ta'siri ostida yangi ma'nolarga ega bo'lgan:

Doom (OE dōm: "hukm") → *fransuz tilida taqdir degan ma'noni bildiradi*.

Sintaktik ta'sir va repozitsiya tuzilmalari

Lotin tilidagi predloglarning faol qo'llanilishi (masalan, ex nihilo → hech narsadan) eski ingliz tilidagi ba'zi birikma va so'zlarning o'zgarishiga asoslangan va tizimda shakllangan so'zlardan iboratdir. Bularga quyidagilarni misol keltirish mumkin:

Passive voice: Lotin tilidagi amatus est ("u seviladi") inglizlarning passiv konstruksiyasini yaratishda foydalanilgan va u ma'noni yanada kuchaytirishga yordam bergan.

Tobe bo'laklar: Fransuz *que* va lotin *quod* inglizcha that-cluselarning shakllanishiga ta'sir ko'rsatgan (masalan, I believe that.. (men bunga ishonaman ...)).

Ijtimoiy lingvistik omillar: Prestij: lotincha = stipendiya; Fransuz = zodagonlik.

Ikki tillilik: Ruhoniylar va elitalar o'zlashtirilgan so'zlarning ishlatilishi va qo'llanilishini osonlashtiradigan kodlarni qo'llaganlar va keyinchalik ularni muqobil variantiga almashtirganlar.

Tadqiqot metodologiyasi (Research Methodology)

Keyingi qismda biz yuqorida keltirib o'tilgan lotin va fransuz tillarining ingliz sintaksisi va leksikasiga uchta tarixiy bosqichda chuqur ta'sirini o'rganamiz va tatbiq qilamiz:

Diaxronik tilshunoslik va korpus tahlilini birlashtirib, leksik o'zgartirish (masalan, fransuz tilidan adolat, lotin tilidan hayvon) va sintaktik qayta qurish (masalan, passive voice, predlogli iboralar) ingliz tilini german tilidan gibril tizimga qanday aylantirganini ko'rsatadi. Ushbu o'zgarishlarni tushuntirish uchun elita ikki tillilik va lotin/fransuz tillarining obro'si kabi ijtimoiy-siyosiy omillar ko'rib chiqiladi.

Ingliz tili lotin va fransuz tillari bilan keng aloqada bo'lish natijasida rivojlanib, chuqur leksik va sintaktik o'zgarishlarga olib kelgan. Ushbu bo'limda ushbu ta'sirlar ortidagi tarixiy va lingvistik omillarni o'rgangan holda, ularning eski ingliz tilidan zamonaviy ingliz tiliga ta'sirini tahlil qilamiz. Leksik so'zlarni o'zgartirish, kalklar va sintaktik qayta qurish Rim istilosi, Norman istilosi va Uyg'onish davri kabi ijtimoiy-siyosiy kontekstlar bilan bir qatorda ko'rib chiqiladi. Tadqiqot lotin tilining ilmiy va ilmiy terminologiyaga qanday hissa qo'shgan, fransuz tili esa huquqiy, ma'muriy va kundalik lug'atni qaytadan shakllantirgani ta'kidlangan.

Sintaktik jihatdan har ikkala til ham old qo'llanish, passiv konstruksiya va gap shakllanishiga ta'sir ko'rsatgan. Matnlar va korpus ma'lumotlarining diaxronik tahlili bu topilmalarni qo'llab-quvvatlaydi va ingliz tili german tilidan gibril tizimga qanday o'tganini ko'rsatadi.

Ingliz tili, garchi fransuz tiliga asoslangan bo'lsa ham, lotin va fransuz tillaridan katta lug'at va grammatik tuzilmalarni o'zlashtirgan. Hisob-kitoblarga ko'ra, ingliz tilidagi so'zlarning 29 foizi fransuz tilidan, yana 29 foizi lotin tilidan olingan. Ushbu ta'sirlar quyidagilardan kelib chiqadi:

1. Rim Britaniya (43-410 AD): Cheklangan, ammo asosiy lotin tilidan o'zlashtirishlar bilan qo'llaniladigan so'zlar, birikmalar va leksik qatlam o'zgarishlaridan foydalangan holda ingliz tilining boyitilishiga hissa qo'shgan.
2. Norman istilosi (1066): fransuz tili elita tiliga aylanligi bilan ajraladi.
3. Uyg'onish davri (14—17-asrlar): Akademiya va hozirda faol foydalanilayotgan klassik lotin tilining tiklanishi bilan bog'liq bo'lib, unda

qo'llaniladigan so'zlar bir qarashda qolgan o'zlashtirmalardan farqlanadi.

Tahlil va natijalar (Analysis and results).

Ushbu hujjat quyidagilarga qaratilgan:

1. Lotin va fransuz tillaridan olingan leksik o'zlashmalarni kuzatish.
2. Ushbu tillar tomonidan yuzaga kelgan sintaktik o'zgarishlarni tahlil qilish.
3. Ushbu o'zgarishlarni ta'minlaydigan sotsiolingvistik omillarni ko'rib chiqish
4. Qadimgi, o'rta va hozirgi zamonaviy ingliz matnlarining diaxronik tahlil qilish
5. Korpusga asoslangan tadqiqotlar (masalan, Helsinki Corpus of English Texts) va ularning qo'llanilish asoslarini ko'rsatib berish
6. O'zlashtirish va kalklarni aniqlash uchun qiyosiy tilshunoslik asosida solishtirishdan iborat.

Ingliz tili, garchi german, fransuz tillariga o'xshasa-da, so'z boyligining 58% lotin va fransuz tillaridan o'zlashtirishdir. Demak:

1. Lotin va fransuz tillari asosida ingliz sintaksisi va leksikasi qanday o'zgargan?
2. Nima uchun bu o'zgarishlar yuz berdi?

Qadimgi ingliz tilidan Beowulf, shuningdek erta zamonaviy ingliz tilidan Shekspir ushbu tilning keng qamrovda rivojlanishiga o'z hissasini qo'shishgan.

Korpus vositalari, Helsinki korpusi, uning izlanishlari va Oksford inglizcha lug'ati etimologiyalari asosida o'zlashtirish so'zlarni yaqqol ko'rishimiz mumkin.

Qiyosiy tilshunoslik: german, roman va lotin tuzilmalarining qarama-qarshiligi kabi bir qator asoslar ularning tuzilishidagi murakkab grammatikani o'rganishga yordam beradi.

Ilmiy atamalar: radius, hisob. (Ushbu so'zlar o'zlashma so'zlarga misol bo'ladi.), *Hisob-kitoblar*, Fransuzcha prendre une décision → qaror qabul qilish.

Semantik siljishlar - OE orzusi (quvonch) → Zamonaviy orzu (Fr. rêve ta'siri).

4. Sintaktik o'zgarishlar - *Prepozitsion to'liq*
O'rtada lotincha → o'rtada inglizcha., Fransuzcha à travers → bo'ylab.

Passiv voiceni kengaytirish - Lotin amatus est → u sevilgan, Fransuzcha il est écrit → deb yozilgan, Lotin quod → that-clauses (men ishonamanki ...).

Ruhoniylar: lotin-ingliz so'zlari asosida o'z faoliyatlari davomida faol qo'llashgan.

Zodagonlik: fransuz-ingliz diglossia asosida soʻzlar hosil qilishni xohlashgan (masalan, parlament yozuvlari).

Standartlashtirish: Matbaa (1476) sobit lotin imlolari (qarz va dette) ushbu oʻzlashtirish jumlasidandir.

Lotin va fransuz tillari ingliz tilini leksik va sintaktik jihatdan oʻzgartirgan, kundalik lugʻatda fransuz tilidan ustunlik qilgan va lotin tili ilmiy nutqqa taʼsir koʻrsatgan holatlarni koʻrib chiqdik. Ushbu tadqiqot tarixiy tilshunoslikni korpus tahlili bilan birlashtirib, lotin/fransuz taʼsirining keng qamrovli koʻrinishini taqdim etgan holda oʻrganib chiqildi.

Xulosa (Conclusion /Recommendations).

Lotin va fransuz tillari ingliz tilini tubdan oʻzgartirib, uning leksikasini boyitib, sintaksisini soddalashtirishda qoʻllanilgan asosiy ikki til hisoblanadi va lugʻatdagi oʻzgartirilgan va oʻzlashtirilgan soʻzlar ochiq-oydin olingan boʻlsa-da, sintaktik oʻzgarishlar, masalan, predlogning

koʻpayishi va passiv konstruktsiyalarning keng qoʻllanilishi chuqurroq strukturaviy taʼsir koʻrsatishga yordam bergan. Kelajakdagi tadqiqotlar oʻzlashtirish shakllaridagi dialektal oʻzgarishlarni oʻrganishda katta yordam beradi.

Adabiyotlar roʻyxati (References)

1. Durkin, P. (2014), Qarzga olingan soʻzlar: ingliz tilidagi soʻzlar tarixi. Oksford UP.
2. Baugh, A. C. va Cable, T. (2012). Ingliz tili tarixi. Routledge.
3. Jespersen, O. (1905). Ingliz tilining oʻsishi va tuzilishi. Leyptsig.
4. Baugh, A.C. (2012). Ingliz tili tarixi. Routledge.
5. Durkin, P. (2014). Qarzga olingan soʻzlar: ingliz tilidagi soʻzlar tarixi. OUP.
6. Jespersen, O. (1905). Ingliz tilining oʻsishi va tuzilishi. Leyptsig.

